

проф. др **Владан Перишић**
Православни богословски факултет
Катедра за патрологију
Београд

Теолошки факултет: *pro et contra*

Расправе* о статусу прве српске високообразовне институције која би требало да се бави теологијом биле су у првим два деценијама двадесетог века необично живе и нису јењавале годинама.¹ Те расправе и полемике одвијале су се како у званичним политичким структурама², тако и у црквеној³, али и у страначкој⁴ или дневној штампи⁵. У њима су заговарана различита становишта – од оних да нам је Богословски факултет, као и већини напредних европских народа, неопходан, па све до таквих да нам он, као заостали реликт мрачне прошлости, уопште није потребан, са нешто блажим прелазним облицима између ова два, а по којима нам је некаква високошколска установа која се тиче теологије ипак потребна, али да не треба да има форму Факултета него Богословске академије, по свему судећи по угледу на руске Богословске академије.

У целокупној, повремено ужареној, полемици око статуса прве српске високе теолошке школе коришћени су најразличитији аргументи које, прегледности ради, можемо сврстати у шест, не баш увек строго раздвојених, категорија: 1. *ad hominem*, 2. фактички, 3. финансијски, 4. политичко-национални, 5. теоријски и 6. црквени. Интересантно је да су све врсте ових аргумената користиле обе стране у спору, тј. и заговорници и противници постојања Богословског факултета. Размотримо стога ове аргументе редом.

1. Аргумент *ad hominem*

Против Богословског факултета. Теологија је у ствари само један вид митологије, тако да она не може бити академска дисциплина представљена на Уни-

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 149037А („Српска теологија у двадесетом веку“), који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

¹ Додуше, „питање богословског факултета покренуто је у Краљевини Србије још 1879. године. Ондашњи Министар Просвете покојни Бошковић радио је на томе и настојавао, да се оснује богословски факултет на ондашњој Великој Школи, али онда се није та његова жеља остварила. Многи министри просвете заносили су се том идејом.“ (Др. Сава Љубибратић, *Стенографске белешке Привременог народног представништва Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1 бр. 1, стр. 273. 41. редовни састанак држан 28. јуна 1919. год. у Београду.) (Кроз цео рад цитати ће бити давани у изворном облику, тј. без прилагођавања захтевима савремене граматике. Мр Александру Раковићу дугујем захвалност за библиотечку грађу коришћену у овом раду.)

² Нпр. у Привременом народном представништву Срба, Хрвата и Словенаца.

³ Нпр. у *Гласнику*, службеном листу Српске православне патријаршије.

⁴ Нпр. у *Застави*, главном органу Радикалне странке или у *Демократији*, главном органу демократске заједнице.

⁵ Нпр. у дневном листу *Политика*.

верзитету самосталним факултетом.⁶ Дакле, онај ко би заговарао постојање Богословског факултета унутар Универзитета, сам себе би дисквалификовао као научника, будући да не разликује науку од пуке митологије.

За Богословски факултет. Против оснивања Богословског факултета најгрлатији су они који су покушали да се запосле на њему (тј. кандидовали су се за наставнике Богословског факултета у оснивању или по оснивању) па пошто у томе нису успели (тј. одбијени су) сада су његови највећи противници, а да су у томе успели били би његови највећи заговорници.⁷ Неки други, слично овима, противници су Богословског факултета, али заговарају Духовну академију зато што на њу, у својству предавача, они сами много лакше могу доћи, „јер професоре Дух./овне/ Академије не би бирао Универзитет, где је оцењивање професора строго и објективно, и где се испитују научне и моралне особине кандидата без икаквих других споредних обзира“⁸.

2. Фактички аргумент

Против БФ. Није тачно да је Универзитет непотпун без Богословског факултета, пошто таквог Факултета немају ни (државни) Универзитети у Француској, Италији, Шпанији и (царској) Русији.⁹ Што се „домаће“ ситуације тиче, није добар аргумент да и Београдски универзитет треба да има Богословски факултет зато што га има Загребачки универзитет. Напротив, загребачки би у том погледу требало да се угледа на (напреднији) београдски па да Богословски факултет искључи са свог Универзитета.¹⁰ Такође, ако је и тачно да многи европски и светски Универзитети имају Богословске факултете то је зато што се „они тамо одржавају само још по традицији, а иначе представљају чист анахронизам“¹¹.

За БФ. На многим страним Универзитетима *de facto* постоје Богословски факултети¹² и штавише ти факултети су, историјски гледано, оснивачи најпознатијих европских факултета. Надаље, није тачно да чувени теолошки факултети опстају само по традицији. Напротив, разлог њиховог постојања је много дубљи и стога се они не само не затварају него се отварају тамо где их није било, тј. на свим „непотпуним универзитетима.“¹³ И управо тим „отварањем /нових/ бого-

⁶ Тако нпр. Др Александар Павићевић: „По мом мишљењу ја не држим ни у којем случају, да је богословско учење уопште наука. Ја сматрам да је то једна обична митологија, која је основана на догмама, утврђена њима, и према њима се и управља. Према томе, њој ни у којем случају нема места онамо, где се проповеда наука.“ *Стенографске белешке Привременог народног представништва Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1 бр. 1, стр. 273. 41. редовни састанак држан 28. јуна 1919. год. у Београду.

⁷ Др Лазар Мирковић, „Богословски факултет или Духовна академија?“ *Гласник*, службени лист Српске Православне Патријаршије, бр. 3, 1. (14.) фебруар 1924, стр. 39-43.

⁸ Ibidem.

⁹ Иван Ђаја, „Теологија и Универзитет“, *Демократија*, главни орган демократске заједнице, 2. јул 1919.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Др Бранислав Петронијевић, „Теолошки факултет на Београдском универзитету“, *Демократија*, главни орган демократске заједнице, 22. јун 1919.

¹² Као илустрација може послужити чињеница да „на немачком језику постоје 37 универзитета (рачунајући ту и швајцарске) а сви су они заступљени и богословским факултетима. Неки су пак, као што је нпр. *тибингенски* заступљени са два ...“ Радован Казимировић, *Богословски факултет српског универзитета*, Београд, 1913.

¹³ Др Радован Казимировић, *Демократији*, главни орган демократске заједнице, 26. јун 1919.

словских факултета на Западу и Америци – Университети су већ одавно признали равноправност богословске науке са универзитетском.¹⁴

3. Финансијски аргумент

Против БФ. За Богословски факултет нема довољно новца у ионако малом државном буџету. Он би, наиме, у српским финансијским условима био чист луксуз.

За БФ. Што се тиче буџета Богословског факултета, он је „тако незнатан“¹⁵ у односу на друге факултете да новац не може бити препрека његовом оснивању. О томе сведоче и расправе у Народној скупштини где се констатовало да: „Што се тиче оснивања богословског факултета, ... нема тешкоћа у погледу новчаних средстава као у медицинском факултету и с те стране могли бисмо овај факултет и раније установити.“¹⁶ Прецизније, „Богословски факултет добро уређен стаје мање од деветоразредне Богословије.“¹⁷

4. Политичко-национални (идеолошки) аргумент

Против БФ. Учењем теологије би се „клерикализовало свеучилиште“¹⁸, будући да клир и без постојања Богословског факултета има исувише велик политички утицај који би ваљало сузбијати, а не ојачавати.¹⁹ Начелно, од клерикализма се треба чувати.²⁰

Неки су покушавали са тактизирањем говорећи за оснивање Теолошког факултета да „томе још није дошло време“²¹ те да се треба прво опоравити од „гро-

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Радован Казимировић, *Богословски факултет српског универзитета*, Београд, 1913, стр. 1.

¹⁶ *Стенографске белешке Народне Скупштине* за 1904. год. Књига II, стр. 1462 (речи Андре Николића).

¹⁷ Чедомир Митровић (професор Универзитета), *Просветни гласник* за 1912. год., свеска II. Дакле, средстава за оснивање Богословског факултета има, закључује у оно доба Казимировић (ор. cit.) и наставља. „Још 1882 године установљен је црквени фонд, чији је капитал и приход намењен законом „на црквене и црквено-просветне циљеве.“ Капитал овог фонда на дан 1. јан. 1911 год. износио је динара 616.483.70. Дакле, сам приход годишње износи 30.000 динара и за почетак или отварање факултета и та сума *била би довољна*. А које средство може боље послужити црквено-просветном циљу од богословског факултета? Постоји велика књижница која броји 18219 дела. Она сада труне у влажној згради старе Богословије код Саборне Цркве, заједно са књижницом Митрополита Михаила (око 5000 дела) и архимандрита Дучића (око 3500 дела)! Укупно са новом књижницом Богословије Св. Саве (1564) и књигама пок. Дг. Емилијана Радића, које су завештане правном факултету све износи око 30000 дела ... Тај богати материјал био би врло корисно употребљен у семинарима новог богословског факултета.“

¹⁸ *Стенографске белешке Привременог народног представништва Срба, Хрвата и Словенаца*, год. I бр. I. 53. редовни састанак држан 11. јула 1919. год. у Београду.

¹⁹ Др Александар Павићевић: „позната је ствар да свештеници нарочито у извесним крајевима наше нове отаџбине, желе и имају политички утицај. Њихов је политички утицај исувише силан, да у садашњем демократском времену, како ми овде радо проповедамо у парламенту, и свуда где год се нађемо, не бисмо смели нити требали да допустимо, да се тај утицај и даље шири. Напротив, на потребно је старати се колико год је више могућно, да се тај утицај што више смањи. Колико је њихов утицај штетан, ја ћу вам, господо, навести један пример.“ И Павићевић наводи пример изузетно штетног утицаја свештеника на остали свет: његов колега из Хрватске, који је такође лекар, говорио је како је Ева створена из Адамовог ребра.

²⁰ Др Радоје Јовановић, *Стенографске белешке Привременог народног представништва Срба, Хрвата и Словенаца*, год. I бр. I. 53. редовни састанак држан 11. јула 1919. у Београду, стр. 271. Иако, као противник оснивања Теолошког факултета, тврди да „морамо да зазиремо од клерикализма,“ он ипак у првој следећој реченици констатује: „У Србији га, додуше, никада није било.“ Ibidem.

²¹ *Застава*, орган радикалне странке, 5. април 1919.

зне пустоши коју је рат починио по редовима свештенства.²² А ако православни свештеници треба да буду образованији, онда им у ту сврху није неопходан Теолошки факултет, довољна им је и Духовна академија.²³

За БФ. После свих жртава које је свештенство, тј. Црква поднела кроз сву, а нарочито новију историју српског народа у његовој борби са слободу и самосталност и у очувању народног идентитета, било би нечасно сада када је дошла слобода Цркви одузети могућност да оснује Богословски факултет, само зато што неки (и то погрешно) мисле да би се тиме могао развити клерикализам.²⁴

Надаље, опасност од клерикализма би била неупоредиво већа када бисмо Теолошки факултет у потпуности издвојили од свих осталих, као у неком гету (у виду Духовне Академије) где би он био „усамљен и повучен у се“²⁵, без могућности да са другима непосредно размењује мисли, научне резултате и идеје, што би неминовно водило у једностраност и искључивост.²⁶ Богословска наука ће, дакле, бити конзервативна и реакционарна само ако се буде предавала у, од целокупне научне и академске заједнице одвојеној, Духовној Академији (руског типа).²⁷ А „када пак слобода научног испитивања буде ујемчена и теологији, онда неће бити

²² Ibidem.

²³ Иван Ђаја, „Теологија и Универзитет,“ *Демократија*, главни орган демократске заједнице, 2. јул 1919.

²⁴ Др Сава Љубибратић, *Стенографске белешке Привременог народног представништва Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1 бр. 1. 53. редовни састанак држан 11. јула 1919. год. у Београду, стр. 273-274. Он, између осталог, каже: „Српску православну цркву је национализовао и демократизовао још св. Сава. Од доба св. Саве и његових ученика, када је цвала богословска књижевност, па и за оно време када се састојало све знање у знању читања часловца и псалтира, та црква дала нам је доста националних радника, бораца за националну слободу и народна права и мученика за остварење националних идеала. Дуго времена свештеник је једини будио националну свест и народ крепио надом у бољу будућност и у остварење националних идеала. Кад је требало, свештеник је за крст часни и слободу златну устајао са крстом и мачем у руци и борио се за народна права и народне идеале, и тако је запечатио својом крвљу љубав према народу, његовим идеалима и његовим светињама. Наш непријатељ је схватио добро, какав је фактор то националним духом задахнуто свештенство, а нарочито Аустро-Угарска монархија, која је настојала да одели свештенство од народа и да створи од свештенства посебну касту, али хвала духу који је владао у српско-православној цркви, она није могла постигнути успеха. Сетимо се борбе за црквено просветну аутономију у Босни и Херцеговини. Аустро-Угарска управа није никада хтела да пристане на то, да у тела црквено-просветне аутономије бирају заједно свештеници и световњаци своје заступнике, него подвојено и није дала никад да народ има учешћа у избору митрополита и чланова црквеног суда, нити надзора над одгојем богослова. Свештенство је остало уз народ, уз његове жеље и тежње све до краја борбе, која је окружена успехом. Ми видимо тога свештеника у Босни и Херцеговини, где подиже цркве и поред цркве српску школу, где оснива аналфабетске течајеве, помаже и шири културно друштво, просвету и ради на оснивању побратима и соколи. Кад јр букнуо овај светски рат, одмах се чуо глас са стране нашег непријатеља, да треба све свештенике и учитеље повешати, јер су они завели и отровали народ. Одмах су у великом броју интернирани, затворени и узети у таоце. Неки су у таоцима убијени, неки у интернацији помрли; а неки од цивилних судова на смрт осуђени.

Господо посланици, након свих тих жртава, што их је свештенство поднело, мислим да би било сад увреда том свештенству, кад би му се казало, да се не може допустити; да се оснује богословски факултет, зато што би се могао развити клерикализам.“

²⁵ Др Владимир Ћоровић, *Стенографске белешке Привременог народног представништва Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1 бр. 1. 53. редовни састанак држан 11. јула 1919. у Београду.

²⁶ „Нема сумње да би опасност /од једностраности и искључивости клерикализма/ била већа, када би се издвојио факултет теологије као Духовна Академија.“ Ibidem.

²⁷ Др Радован Казимировић, „Богословски факултет Београдског универзитета,“ *Демократија*, главни орган демократске заједнице, 26. јун 1919.

ни у њој 'стационарности и реакционарности' ... У слободи бујају и наука и уметност и религија.²⁸

Уосталом, ко ишта зна о клерикализму, зна и то да се извор тако нечега ни пошто не налази на Универзитету, већ на сасвим другом месту.²⁹ Штавише, када би се остали факултети на Београдском универзитету налазили у тако јадном стању да би стрепели од тога да их клерикализује један једини теолошки факултет, онда би и заслуживали да им се то догоди, кад се већ таквој (хипотетичкој) опасности нису кадри одупрети.³⁰

Ипак, то се не може догодити пошто наука као таква није ни клерикална ни антиклерикална³¹; тек би философија (науке) евентуално могла бити таква. Отуда, никаква априорна контрола једне струке над другом не долази у обзир (док би једна апостериорна контрола била и могућа и пожељна)³². „Дакле, погибел те клерикализације универзе искључена је. Исто тако и клерикализације у народу.“³³

Поред тога, Теолошки факултет је потребан да би се подигао научни и културни ниво православног свештенства³⁴, јер се углавном сви упућени слажу у томе да за тако нешто није довољна (или погодна) затворена и изолована Духовна академија.

И на крају, није увек паметно уводити новине пошто-пото. Ваља се (барем понекад) угледати на моћније и искусније попут Енглеске, Шпаније, Немачке или Пруске, које су повећаном бригом за културу и науку (те, дакле, за добро уређен Универзитет) шириле свој (културни, па и сваки други) утицај и надокнађивале оно што би на бојном пољу изгубиле. То би требало да буде и једна од улога и нашег Универзитета (који би без Теолошког факултета био непотпун, па би и ову улогу могао само непотпуно извршити).³⁵

²⁸ Ibidem. И додаје: „богословске науке се пак могу развијати као и сваке друге науке само на универзитету, где је настава ... заиста слободна и прогресивна.“

²⁹ Дон Јанте Јагић, *Стенографске белешке Привременог народног представништва Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1 бр. 1. 53. редовни састанак држан 11. јула 1919. у Београду.

³⁰ Др Владимир Ћоровић: „Ако је страх и опасност код осталих пет факултета да их клерикализује један једини теолошки факултет на Универзитету, онда би то било врло тужно за вредност тих пет факултета, и можда не би било штете, да им се то догоди. Ја мислим, господо, да би с много више права имали да се боје богослови, да би теолошки факултет могао бити мајоризиран и да би код њих било више разлога бојазни утјецају од свих других пет факултета.“ Ibidem.

³¹ Фра Роко Вуковић, *Стенографске белешке Привременог народног представништва Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1 бр. 1. 53. редовни састанак држан 11. јула 1919. у Београду, стр. 272.

³² „а то свака знаност за се чини, свака струка испитава своје податке и законе, на којима се оснива“ Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ Др Радоје Јовановић: „Да будемо искрени: у нашој Србији, а може бити у целом српству, наша православна црква, наша црквена православна организација, није имала онај инструменат у рукама, /другим речима/ није имала ону културу, коју су имале Католичка и Протестантска организација. Циљ је, дакле, да се ниво нашег свештенства подигне.“ *Стенографске белешке Привременог народног представништва Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1 бр. 1. 53. редовни састанак држан 11. јула 1919. у Београду, стр. 271.

³⁵ Радован Казимировић, *Богословски факултет српског универзитета*, Београд, 1913. Он ту, између осталог, примећује: „Тако је нпр. Пруска у једном судбоносном тренутку, кад је и сам даљи опстанак био доведен у питање, прибегла оснивању берлинског универзитета 1810 и то баш после пораза на Јени, како би се по речима тадашњег пруског краља Фридриха: јачим развитком интелектуалне моћи немачког народа надокнадио губитак у физичким снагама на бојном пољу ...“

5. Теоријски аргумент

Против БФ. „Под свод чисте науке“³⁶ (тј. на Универзитет) није могуће примити науку која није заснована на ономе на чему су засноване све друге науке, него на нечему сасвим друкчијем – на откривењу. Не треба ни доказивати очигледну чињеницу да су „данашње научно уверење и традиционално црквено учење“³⁷ супротни. Реторички је питано: „могу ли вера и наука бити под једним кровом?“³⁸ И одговарано (курзивом) „не“. Отуда је измена првобитног плана који је предвиђао да се Теолошки факултет нарочитим законом установи као засебна Духовна Академија³⁹ у план да се он у потпуности изједначи са осталим факултетима на Универзитету⁴⁰, „и реакционаран и несавремен“⁴¹. Дошавши до оваквих уверења, у најбољој традицији наивног просветитељства, Брана Петронијевић, перјаница ове и за оно време превазиђене аргументације, закључује: „најбоље би било када би се теолошки факултет потпуно одвојио од Универзитета и основао као засебна Духовна Академија у рангу факултета“⁴². Но, ако се то не догоди него се ипак оснује Теолошки факултет унутар Универзитета, онда ће запретити опасност „да се у Цркви јави модернизам“ (изражена брига Петронијевића за Цркву!), „а у просвети клерикализам. А клерикализам је велико зло, много веће него што се мисли.“⁴³

Надаље, „на теолошком факултету настава не може бити слободна“⁴⁴ будући да се, верује Петронијевић, заснива на основним догмама Цркве утврђеним једном за свагда. И док је наука прогресивна, пошто је увек спремна да једне хипотезе замени другима, теологија је „стационарна и реакционарна.“ То је главни разлог због којег се „теолошки факултет не може изједначити са осталим факултетима“⁴⁵. Стога, кад би се нашом непажњом некако и догодило да се Теолошки факултет нађе на Универзитету, он би ту био „под лажном фирмом“⁴⁶.

За БФ. Тачно је да се теологија, како својим принципима тако и својим методима, разликује од других дисциплина које се предају на Универзитету, али би то могао бити разлог за њено издвајање са Универзитета само онда када би све

³⁶ Настас Петровић, *Стенографске белешке Привременог народног представништва Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1 бр. 1. 41. редовни састанак држан 4. јула 1919. у Београду, стр. 153.

³⁷ *Дневни лист*, 18 априла 1907

³⁸ Ibidem.

³⁹ Текст члана 4 закона о Универзитету из 1905. године је гласио:

„Универзитет има пет факултета, богословски, философски, правнички, медицински и технички. Богословски факултет установиће се као самостална духовна академија по нарочитом закону.“

⁴⁰ Тај 4. члан закона о Универзитету, на основу предлога тадашњег највишег просветног тела – професорског Савета на Универзитету – измењен је 1919. године у: „Универзитет има шест факултета: богословски, философски, правнички, медицински, технички и пољопривредни.“ Од целог универзитетског Савета своје мишљење о овом питању издвојио је ванредни професор Бранислав Петронијевић који се противио оснивању теолошког факултета и заговарао оснивање духовне академије.

⁴¹ Др Бранислав Петронијевић, „Теолошки факултет на Београдском универзитету“, *Демократија*, главни орган демократске заједнице, 22. јун 1919.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Иван Ђаја, „Теологија и Универзитет“, *Демократија*, главни орган демократске заједнице, 2. јул 1919.

друге дисциплине које се на Универзитету предају биле по својим принципима и методама толико сродне да би сачињавале једну органску целину. Само тада би одвајање теологије од њих било оправдано. Но, како то није случај и како се све те дисциплине које се у академској заједници изучавају разликују не само од теологије, него и међусобно једна од друге, будући хетерогене и по принципима и по методама, то би издвајање теологије било исто толико (не)оправдано колико и издвајање било које друге науке.⁴⁷ Према томе, „нити богословље може диктирати своје законе /другим/ универзитетским наукама, нити пак универзитетске науке то могу учинити богословљу.“⁴⁸

С друге стране, теологији се приговара да она није емпиријска наука – те, дакле, да уопште и није наука и да због тога Теолошки факултет не може бити члан Универзитета. Но, притом се заборавља да постоје многе неемпиријске науке, па су ипак заступљене одговарајућим факултетима на Универзитету. Интересантно је да се расправа тог нивоа није водила само у стручним часописима или на Универзитету, него и у скупштини. Ту је, једном приликом⁴⁹ (позивањем на Поенкареа, Римана и Лобачевског), показивано да су емпиријске науке синтетичке, док су неке друге (нпр. математичке науке) аналитичке или априорне. Неке, попут правних наука, етичких наука (а ту би се могла сврстати и теологија) нису ни чисто емпиричке⁵⁰ ни чисто аналитичке, али су и даље науке и као такве саввим легитимно заступљене на Универзитету. Другим речима, демократско је становиште (то је и у тадашњим јавним расправама био јак аргумент) „да се не сме нити са свеучилишта никаква дисциплина искључити, која се бави проблемима који занимају човека“⁵¹.

С друге стране, аргумент о конфесионализму и клерикализму, ако би се доследно развио, довео би до смешних и, наравно, неприхватљивих последица. Ако би био прихваћен онда би, између осталог, следило да нпр. „науку о религији не би смео предавати религиозан човек“⁵², а то би било исто као и забранити да предаје математику онај који има дара и љубави према њој или, пак, поверити предавање философије оном ко је лишен философског смисла⁵³. Наши врли „просветитељи“ (и тадашњи и садашњи) заборављају (или можда тек треба да науче оно што је цео свет одавно научио) да слобода научног истраживања није привилегија једино атеиста.⁵⁴

⁴⁷ Фра Роко Вуковић: „Ми, дакле, видимо ту силну хетерогеност међу наукама. ... Па кад имамо такву хетерогеност у свим другим дисциплинама, зашто да се истргне баш теологија са универзе и њу са универзе острани.“ *Стенографске белешке Привременог народног представништва Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 1. 53. редовни састанак држан 11. јула 1919. у Београду, стр. 272.

⁴⁸ Радован Казимировић, *Богословски факултет српског универзитета*, Београд, 1913. Он даје и пример: „Тако напр. црквено право не може диктирати своје законе дерматологији или хемији; и обратно.“

⁴⁹ *Стенографске белешке Привременог народног представништва Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1 бр. 1. 53. редовни састанак држан 11. јула 1919. у Београду.

⁵⁰ Фра Роко Вуковић: „правници нису изнашли за саде правну филозофију нити микроскопом, нити телескопом, нити кемичком вагом. Тако исто и етичке знаности ...“ Ibidem.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Радован Казимировић, *Богословски факултет српског универзитета*, Београд, 1913

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem.

6. Црквени аргумент

Против БФ. Проучавање теологије треба да остане „под надзором Арх/ије-рејског/ Сабора, а то је тек могуће учинити само тако ако се теологија буде него-вала у затвореној Академији“⁵⁵ а никако на (за проток мисли и идеја отвореном) Факултету. Чак је и покојни митрополит Михајло био против отварања Теолошког факултета на Великој Школи, и тражио је да се отвори Духовна Академија.⁵⁶ Дакле, за Духовну академију се још и некако „може бити“⁵⁷, али за Теолошки факултет на Универзитету – никако. Уосталом, видно је „одсуство особитог одушевљења за идеју теолошког факултета у вишим редовима православне цркве.“⁵⁸ Другим речима, против Факултета (а за Академију) је „један добар део Високопреосвећене Г.Г. Архијереја.“⁵⁹

Богословски факултет је, коначно, ипак постао члан универзитетске заједнице. Али, показује се да је то велика грешка. Наиме, БФ не развија црквеност код својих студената, јер црквеност – зна се – добија се једино у издвојеном и нарочито уређеном интернату и заводу који послује по прописима православне вере и цркве. Потом, о ужаса!, студенти БФ долазе у штетан додир са студентима осталих факултета, што разорно (sic!) делује на „религијозне и моралне особине студената Б.Ф.“⁶⁰. Отуда је јасно да је БФ на Универзитету чист промашај, те да би уместо њега за нашу Цркву била много кориснија Духовна академија, наравно руског типа.⁶¹

За БФ. Не само код нас него и шире у свету Богословске Академије су изашле на лош глас. Као од осталих факултета издвојени и у себе „затворени заводи“ оне, опште је уверење, „не могу с успехом да гаје науку“. Ово важи како за руске тако и за римокатоличке „затворене, интерниране“ заводе ове врсте. И као последица рада оваквих институција „цео образовани свет гнуша се римског језуитизма; хришћанство се стиди таквог рада; из Швајцарске су истерани, из Француске их истерују“. Но, не треба помишљати да је стање са том врстом школа боље на православном Истоку: „Није боље ни у Русији са тим Академијама, оне не показују Бог зна какав успех на пољу теологије.“⁶² Дакле, „сви разлози одсудно говоре против застарелих академија“ а „у прилог факултета.“⁶³

Што се тиче аргумената г. Ковачевића изнетих у *Гласнику*, на њих је веома одмерено али и веома успешно одговорио Др Лазар Мирковић, ванредни професор Универзитета. Он је указао на то да Ковачевићев приказ Универзитета као

⁵⁵ Аутор потписан као В. парафразира речи министра (просвете) приликом начелне дебате при претресу закона о Универзитету, дневне новине *Политика*, 11. фебруар 1905.

⁵⁶ Дневне новине *Политика* од 20. марта 1907 године и *Дневни лист* од 18. априла 1907 године.

⁵⁷ *Дневни лист*, 18. априла 1907

⁵⁸ Иван Ђаја, „Теологија и Универзитет,“ *Демократија*, главни орган демократске заједнице, 2. јул 1919.

⁵⁹ Др Лазар Мирковић, „Богословски факултет или Духовна академија?“ *Гласник*, службени лист Српске Православне Патријаршије, бр. 3, 1. (14.) фебруар 1924, стр. 42.

⁶⁰ Добросав М. Ковачевић, *Гласник*, службени лист Српске Православне Патријаршије, бр. 1. (14.) декембар 1923, стр. 354-356.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Сви цитати су из наведеног чланка у *Политици* (11. фебруар 1905.) где аутор додаје: „и ми смо имали један завод, то је наша богословија. Па ко је тај који би се дрзнуо да каже да је она бар што добро урадила?“

⁶³ Ibidem.

„завода безверја и атеизма“ није тачан.⁶⁴ Тачно је то (из прве руке сведочи Мирковић) да се на Универзитету не вређају ни свештеничка убеђења ни свештенички позив, а поједини професори Београдског универзитета не само да нису били против БФ него су се за њега борили (ваљда не из безверја и безбожности). Надаље, „Богословски факултет је примљен на Универзитет од осталих факултета и равноправан је са њима и као такав се на Универзитету третира. Нигде на седницама универзитетских власти и тела није се до сада чула реч против Б.Ф.“⁶⁵ (Од повратка БФ на Београдски универзитет 2004. па до данас у потпуности важе Мирковићеве речи.) Штавише, „Св. Сава се најсвечаније слави у Београду поред Цркве на Универзитету.“⁶⁶

Поред тога, „у време највећег послератног материјализма и акције против цркве, када се говорило да је црква непотребна, да је преживела“, Универзитет је могао стати на становиште Бране Петронијевића и одбити БФ, а ипак то није учинио, него је имао шире видике и схватао потребу за БФ, те га је стога примио у своје окриље. Примивши БФ као равноправан свим осталим факултетима, Универзитет је „својим несумњивим и великим угледом у друштву“ иступио против противника Цркве и јасно свима ставио до знања да су Хришћанство, Црква и теологија овом, као и сваком напредном народу и друштву, потребни. Стога би Црква оваквим стањем ствари на Универзитету требало да буде потпуно задовољна и да такав став Универзитета правилно разуме и цени. За нашу Цркву је тужно што „Универзитет помаже Б.Ф. да се развије и да одговори своме задатку без икаквих захтева /од факултета или од Цркве/, док га људи из Цркве хоће да руше.“⁶⁷

Што се тиче приговора да Богословски факултет не развија црквеност, него да то може да чини једино Духовна академија, можда би било поучно погледати ондашњу брошуру српских „духовних академица“ у којој се они боре против примања свештеничког чина⁶⁸, док су скоро сви тадашњи наши студенти једног православног Факултета (а не Академије) примили свештенички чин.⁶⁹

Такође, није природно подстрекавати међу професорима Богословског факултета такмичење у томе ко је већи пријатељ Цркве, пошто „ниједан частан човек неће доћи на православни Б.Ф. и да на Православном Богосл./овском/ Факул-

⁶⁴ Ковачевић, вели Мирковић, тражи да БФ изађе са Универзитета пошто тамо понеко говори против Бога. Но, требало би тада, наставља Мирковић, бити доследан па да и катихете изађу из гимназија „јер и тамо се можда говори против Бога и вере, одмах иза часа веронауке.“ Истом логиком би можда требало да изађемо и из Београда или из државе, па и „из овога света.“ Напротив, „Црква са факултетом има да остане у свету, да утиче на свет, да се бори за Христа, па макар била понижена, мучена, гоњена, а не да бежи од света у четири зида /Богословске/ Академије, чији зидови ма како били дебели, неће моћи одбранити да не стигне глас безверја и рђав утецај друштва у Академију.“

⁶⁵ Др Лазар Мирковић, „Богословски факултет или Духовна академија?“ *Гласник*, службени лист Српске Православне Патријаршије, бр. 3, 1. (14.) фебруар 1924, стр. 39-43.

⁶⁶ Ibidem. Сви остали цитати Др Лазара Мирковића узети су из наведеног *Гласника*.

⁶⁷ После готово сто година, ове речи проф. Мирковића су исто толико актуелне колико и у времену у коме их је написао. Чини се да се на истеку једног столећа у ставу Цркве према Теолошком факултету као равноправном члану универзитетске заједнице ама баш ништа није променило? Да ли такав став, нагађа Казимировић, (*Богословски факултет српског универзитета*, Београд, 1913) долази отуда што се „архијереји, можда, боје богословског факултета.“

⁶⁸ Петар С. Протић, *Попљење професора Богословије*, Београд, 1898.

⁶⁹ Реч је о Богословском факултету у Черновцима који се економски од Духовних академија у Русији разликовао по томе што је иза њега стајала сиромашна помесна Буковинска Црква, док је иза четири руске академије стајало богатство царске Русије.

тету учи и ради против Православне Цркве⁷⁰. На крају крајева, ко гарантује да ће свако ко заврши Духовну академију (која је у ствари „продукт католичког запада“⁷¹) православно учити и исповедати?⁷²

И док „Словенци грчевито бране свој Богословски факултет /на Универзитету/, сви заједно и клирици и лајици, да је Министарски савет повукао његово укидање и уз њега се случајно још за неко време одржао и Источно Прав./ославни/ Богословски Факултет у Загребу до даље одлуке, а наша Црква хоће да поруши свој једини Б.Ф.“⁷³ Размотривши подробно целокупан проблем око БФ и то из разних углова, Мирковић се на крају искрено жалости: „Не могу да разумем зашто се црквени представници боре против свога угледа у друштву и зашто неће да имају своје представнике у највишем научном телу /тј. Универзитету/.“⁷⁴

И да закључимо. Цела ова расправа око заснивања Богословског факултета у Срба показује да та ствар није ишла нимало лако (а да се мало тога променило показују, додуше не више јавне, расправе о враћању Богословског факултета на матични Универзитет). Као што смо видели, потезани су најразличитији аргументи у прилог тезе да такав факултет не треба да постоји на Универзитету, али исто тако (по нашем суду још и јачи) аргументи због којих је њему тамо природно место. Оно што се, међутим, у целој ствари чини најзанимљивијим, јесте чињеница да су најватренији противници Теолошког факултета на Универзитету били с једне стране наивни просветитељи, материјалисти и атеисти, а с друге чланови највише црквене јерархије.⁷⁵ Идеја истеривања теологије са Универзитета је била (да ли и данас јесте?) ваљда једина идеја која је учинила да ове две, тако хетерогене, скупине по први пут хармонично запевају истим гласом.

⁷⁰ Др Лазар Мирковић, „Богословски факултет или Духовна академија?“ *Гласник*, службени лист Српске Православне Патријаршије, бр. 3, 1. (14.) фебруар 1924, стр. 42.

⁷¹ Радован Казимировић, *Богословски факултет српског универзитета*, Београд, 1913.

⁷² Ibidem. Мирковић, указујући на (вероватно тада свима знане случајеве) реторички пита: „Зар није било /и супротних/ примера?“

⁷³ Ibidem. „и док се Римска Црква бори за свој Факултет при Љубљанском Универзитету, и има два Богословска Факултета, ми /православни Срби/ хоћемо и овај један да срушимо“ стр. 43.

⁷⁴ Ibidem. А Радован Казимировић (*Богословски факултет српског универзитета*, Београд, 1913) као да се надовезује тврдећи: „Отварању богословског факултета на нашем Универзитету – црква наша треба само да се радује а никако да му смета. Велика је несрећа што је црква у нас остала удаљена од интелигенције и није умела, да се с њом измири ...“

⁷⁵ То је приметио и Казимировић: „Док се богословског факултета боје радикални световњаци, дотле против те установе устају и конзервативни клирици! Les extremes se touchent ...“ Исто.